

A close-up portrait of Dominik Duka, a middle-aged man with grey hair, wearing a dark blue clerical suit and a gold pectoral cross. He is looking slightly to the right with a gentle expression. The background is blurred, showing what appears to be a red interior.

Dominik Duka

TRADICE,
KTERÁ JE
VÝZVOU

Tomasz Dostatni
Jaroslav Šubrt

portál

Dominik Duka

TRADICE,
KTERÁ JE
VÝZVOU

Tomasz Dostatni
Jaroslav Šubrt

portál

Lektoři:

doc. Mgr. Jaroslav Šebek, Ph.D.

S. M. MUDr. Dominika Bohušová OP

© Dominik Duka, Tomasz Dostatni, Jaroslav Šubrt 2011

Cover photo © Jan Zátorský

Frontispiece photo © Jiří Kučera

© Portál, s. r. o., 2011

ISBN

978-80-262-0055-0 (tištěná kniha)

978-80-262-0511-1 (pdf)

978-80-262-0512-8 (ePub)

978-80-262-0513-5 (mobi)

*Je třeba lidí velkých srdcí –
a to může být i nejmenší z nás,
nejmenší z Kristových bratří.*

Josef Zvěřina

PŘEDMLUVA

S pražským arcibiskupem jsme strávili letos v létě několik dní ve starobylém dominikánském klášteře v Jablonném v Podještědí – v oblasti bývalých Sudet, kde je hrob svaté Zdislavy z Lemberka. Celé dny přselo, ale tak to občas v této roční době bývá. Dlouhé rozhovory i kratší vycházky nám poskytly potřebný prostor k poklidné výměně myšlenek. Měli jsme tedy možnost poznat, jak interviewovaný uvažuje a také jak hodnotí spletitou historii přítomnosti křesťanství v Čechách. A právě tohle se nám zdálo ze všeho nejdůležitější. – Aby pražský arcibiskup naznačil, jak o těchto věcech přemýšlí, aby do svého světa přizval i ostatní a seznámil je se svými názory, argumenty a pohnutkami. Nechtěli jsme dělat rozhovor, který by měl podobu polemiky, naším záměrem naopak bylo nepředpojatě hovořit o řadě klíčových témat, nutných pro pochopení vztahu našich současníků ke křesťanské víře a náboženství.

Když arcibiskup Dominik Duka rozvíjel své úvahy, my jsme jej tak trochu sokratovsky doprovázeli – a pomáhali přicházet myšlenkám na svět. Osou našeho rozhovoru se posléze stal samotný pojem „tradice“ a způsob jejího chápání.

Nicméně v komunistickém Československu byla náboženská tradice – v tomto případě křesťanská – násilně přerušena. Minulému režimu se dařilo onu nit, která po staletí scelovala českou historii, kulturu i každodenní život, úspěšně oslabovat. Teolog Oto Mádr si dokonce v jednu chvíli (shodou okolností v roce, kdy byla vyhlášena Charta 77) ve svém článku o umírající církvi položil otázku: „Na jaké dědictví budou moci navázat ti, kdo budou třeba po dlouhé době opět zakládat církve v tomto

prostoru?“ Navzdory všemu dnes přece jen sledujeme, že k určitému duchovnímu obrození dochází, i když možná leckdo tento názor nesdílí. Arcibiskup Dominik Duka byl po dobu posledních padesáti let přímým účastníkem tohoto procesu, a také proto nás zajímalo jeho svědectví.

V souvislosti s tím se nám vybavil i text z pera jednoho z nejvýznačnějších dominikánských teologů 20. století Yvese Congara: „Tradice je pro mne vzácným dobrem. Kdo si uvědomuje její hodnotu, nikdy nezačíná od bodu nula, ale je bohatý už na počátku, čerpá z nastřádaného kapitálu úsilí a hledání, zděděného po předcích. Tradice – to je určité klima, v němž se člověk rodí pro duchovní život. Kdo si uvědomuje její hodnotu, zasazuje nejen své schopnosti, nýbrž především své těžkosti a hledání do jistého proudu, kontinuity, která jej obohacuje. Tradice je pro intelektuální život tím, čím je bratrství pro život afektivní. Tak se tradice stává vzácným dobrem.“

Tradice je živá, jestliže nás inspiruje a učí, že kontinuita může být tvůrčí a že se bez ní nedá budovat naše opravdová identita. Křesťanská, česká, státotvorná...

Tomasz Dostatni, OP

Jaroslav Šubrt

Lublin, Praha 12. 10. 2011

I. TRADICE A KONTINUITA

Tomasz Dostatni: Otče arcibiskupe, k našemu rozhovoru usedáme nedlouho poté, co jste se vrátil z Vídně, kde jste se účastnil pohřbu „císaře pána“ Otty von Habsburka. Jaký význam podle vás může mít takováto událost pro dnešní dobu?

Tak významný pohřeb se nekoná každý rok. Svým způsobem otevírá 21. století a uzavírá století minulé. Sám život Otty von Habsburka byl dlouhý téměř jedno století.* Pro mě, jelikož ještě pamatuji tradiční venkovské pohřby, které také mohly trvat dvě až tři hodiny, nebyl jeho průběh nikterak překvapivý, ale přece jen pohřeb tak dlouhý a s tak velkou účastí, a navíc u zesnulého, který se stal kvůli svému rodu už v dětském věku vyhnancem a po celá desetiletí se nesměl ve své vlasti vůbec ukázat, byl opravdu něčím mimořádným. Myslím, že vůdčím motivem tohoto pohřbu nebyla jen nostalgie po minulosti, ale spíš manifestace touhy po tradici, která nemusí být jen tradicionalismem, ale i výzvou, neboť dynastické a šlechtické rody v sobě nesou vysokou míru odpovědnosti dědicí se z generace na generaci. Je to dáno výchovou, stálým vědomím, že naše jednání je posuzováno veřejností. Díky své výchově si tito lidé také uvědomují odpovědnost, profánně řečeno, „vůči nejvyššímu princí-

* Otto von Habsburk (von Habsburg, 1912–2011) byl nejstarším synem císaře Karla I. a do zániku monarchie byl korunním princem v zemích rakousko-uherské monarchie. Roku 1961 se vzdal veškerých nároků na rakouský císařský trůn pro svou osobu. Byl rakousko-maďarsko-německo-chorvatským publicistou, europoslancem za bavorskou CSU, novinářem a spisovatelem.

pu“, oni sami říkají „odpovědnost vůči Bohu“. Možná, že právě velká účast lidí na tomto pohřbu napříč generacemi vyjadřovala touhu, aby si současná veřejná moc i současná politika právě těchto rozměrů více povšimla.

TD: Co může taková touha po tradici znamenat dnes pro mladou generaci v zemi, kde byla v době komunistické nadvlády tradice zcela přerušena?

Myslím, že bude zapotřebí více než deseti dvaceti let, aby se ukázalo, že i v lůně českých rodin existují jisté tradice, a to tradice národního i náboženského života. Čtyřicet let totality přetrhalo vazby k institucím. Typickou politikou komunistické strany byla likvidace všech viditelných reprezentantů církevního a náboženského života a jejich nahrazení pouhou imitací, která přikyvovala tehdejšímu režimu. Odcizení velké části národa církevní institucionální tradici má své výrazné, ale někdy také dobře pochopitelné podoby. Když se však v současné době už poněkolkáté koná například svatojanská slavnost Navalis připomínající barokní kult svatého Jana Nepomuckého, zůstává člověk udiven, kolik Pražanů se s touto tradicí dokáže identifikovat. Také je překvapivé, že celá řada městských institucí chápe význam a důležitost obnovy takové tradice. To je pro mě do jisté míry podnětem k myšlence, že hovoříme-li o současnosti, nemůžeme popírat minulost. A máme-li hovořit o budoucnosti, nemůžeme tyto dva faktory – minulost a současnost – zanedbávat.

Jaroslav Šubrt: Jelikož je člověk mimo jiné i bytost symbolická a dnešní postmoderní doba je na symboly poměrně chudá, ne-

odráží se v tom jakási obecnější lidská touha? Neskryvá se za zájmem o tradici i touha po nějakých silnějších symbolech?

Nepochybně, ale hledal bych v tom vrstvu ještě hlubší. Když nahlédneme do velké části domácností dokonce i praktikujících věřících, zjistíme, že je v nich poměrně slabě zastoupena náboženská symbolika. Naproti tomu zcela jistě najdeme domácnosti, které vyzařují trochu muzeální minulost. V projevech tradice, o nichž mluvíme, je asi ještě silněji zastoupena tradice orální, protože obrazy, kříže, a často ani knihy nemohly být přímo uchovávány v domácnostech, jelikož domovní prohlídky a návštěvy různých „důvěrníků“ byly v těchto rodinách časté. Tradice žila jako šeptem předávané tajemství, které přitahuje a má v sobě také řadu iluzí.

Lidé dnes opravdu touží po symbolech, a proto se označují a ověřují nejrůznější symbolikou pocházející z východu, západu, severu a jihu, ale na druhou stranu jsem přesvědčen, že i samo křesťanství potřebuje nejen symboly minulosti, ale také srozumitelné, a tím přitažlivější symboly současnosti.

TD: Co se stalo, že se vytratila náboženská tradice z českých zemí a náboženská symbolika už pro velkou část lidí neznamená to, co znamenala dříve? To přece není jen otázka komunistické doby.

Stále více se kloním k názoru, že k přerušení náboženských tradic došlo vinou josefínských reforem. K josefinismu nemám jen negativní vztah a dovedl bych vyjmenovat i celou řadu jeho pozitiv, například dokončení rekatolizace, zavedení povinné výuky náboženství ve školách a ve farních školách. Ovšem velká část obyvatelstva ztratila možnost vyjádřit své nábožen-

ské citění adekvátní formou. Do velké míry bylo těchto tradičních forem a symbolů využito pozdějšími politickými a lidovými hnutími, jako například socialisty a socialisticko-národními tábory lidu, které se neobešly bez svčení vlajek, erbů apod. Hovoříme-li o ztrátě vztahu, je třeba si uvědomit, že v krátkém období 20. století došlo několikrát k prepisování dějin, a to tak markantním způsobem, že dějiny vlastně ztratily svou hodnověrnost. To vedlo často k tomu, že byly úplně odmítány. Otázka náboženské tradice a náboženských symbolů je jistě také otázkou historické paměti i historické tradice, protože česká státnost se datuje od přijetí křesťanství. Nelze si tedy představit tradici našeho národa bez náboženské tradice. To je jedna ze základních výpovědí dvou soků – T. G. Masaryka a Josefa Pekaře. Koneckonců i spor o Svatovítskou katedrálu byl markantním důkazem, že v povědomí naší společnosti existuje spojení náboženské a historické tradice jako mocný faktor, který nebyl formulován, a vlastně až v okamžiku diskuse o katedrále se ukázalo, že katedrála je „naše“, tj. že to jsou naše dějiny. To je pro mě pozitivum této výpovědi, i když byla později přemalována a bylo na ni nanесeno tolik vrstev, že ji můžeme chápat jako částečně deformovanou, a bylo by třeba najít archeologa, který by byl s to dopátrat se její původní podoby.

JŠ: Pohřeb Otty von Habsburka znovu oživil téma středoevropské identity. On sám velkou část svého života obětoval snaze začlenit středoevropské národy do celoevropského prostoru. Myslíte, že téma identity střední Evropy je ještě stále živé?

Myslím, že ano. Můžeme to vidět i na příkladu založení Visegrádské čtyřky. Když se nyní připravujeme na jubilejní rok

2013, 1150. výročí příchodu Cyrila a Metoděje na Moravu, zjišťujeme, že tato misie vlastně přinesla písmo i Písmo, křesťanství, ale také základy státnosti. Velkomoravská státnost se stala základem českého království. To už v druhé polovině 13. století zformuloval olomoucký biskup Bruno ze Schauenburku, duchovní otec Přemysla Otakara II.* Zcela jistě bude pro běžného obyvatele naší republiky překvapením, že nejstarší zobrazení svatých Cyrila a Metoděje máme v triforiu Svatovítské katedrály. Na cyrilometodějskou ideu navázal ve své tradici Otec vlasti Karel IV., ale také Habsburkové se k této tradici přihlásili svým vztahem k Přemyslovcům a ke svatému Václavovi. A svatováclavská tradice nebyla tradicí zúženého provinčního českého prostoru, ale přes děda svatého Václava, Bořivoje, vedla na Velkou Moravu. Navíc tato tradice umožnila svatému Václavovi, aby vstoupil do tehdejšího kontextu evropských národů.

Pohřeb Otty von Habsburka byl pro mě důležitý také jako pro obyvatele někdejšího Českého království, protože zemřel představitel rodu, který uznával českou státnost. Znovu jsem pochopil, proč mohli mít Habsburkové objektivní i pozitivní vztah k celým českým dějinám, ať už v nich vládla kterákoli dynastie, a proč vlastně po zániku rakousko-uherské monarchie v jistém smyslu česká státnost jen pokračovala v jiné podobě. Byla obnovena v nové formě politického zřízení, kterým je zřízení republikánské. V jistém smyslu pro český stát nebyla jiná cesta,

* Bruno ze Schauenburku (1205?–1281) byl šlechtic a duchovní německého původu, působící v letech 1245–1281 jako biskup olomoucký. Patřil k předním rádcům a diplomatům českých králů Václava I. a zejména Přemysla Otakara II., pro nějž byl doslova „pravou rukou“. Významně se svou kolonizační a zakladatelskou činností zapsal do dějin Moravy.

protože první světová válka byla pro český národ také zápasem o vlastní podobu státnosti.

TD: V jaké tradici se dnes Češi mohou nábožensky a kulturně cítit doma? Jan Pavel II. v jedné ze svých posledních knih Paměť a identita zdůraznil období Jagellonců jako dobu náboženské plurality a tolerance v Evropě. Toto tvrzení nám Polákům připadlo poněkud překvapivé. Jan Pavel II. byl nejvíce doma v období polského romantismu a dobře se vyznal v romantické literatuře. Za důležitý pramen pokoncilní církve však ve své knize označil právě období jagellonské. Má český národ ve své historii období, s nímž by se mohli jeho příslušníci podobným způsobem identifikovat?

V dějinách naší země vždycky hrálo velmi důležitou roli vědomí určité křižovatky, a to jak po stránce historické, politické, ekonomické i náboženské. Naše historie je v tomto smyslu komplikovaná a člověk nesmí být příliš sebestředný a neměl by na ni pohlížet jen z jedné perspektivy. Křesťanství má u nás historicky mnohem hlubší vrstvu, než bylo období velkomoravské, ale nebyla to vrstva dost reflektovaná, ani pouze slovanská. Stopy křesťanství můžeme najít ve vrstvách keltských i germánských, které už vykazovaly křesťanské elementy. Je to vidět například v listě markomanské královny Fritigildy svatému Ambroži z konce 4. století po Kristu, v němž královna žádá instrukce k pokřtění katechumenů. Historikové se neshodnou, kde bylo její sídlo, ale někteří je umisťují na Zbraslav. Protože žijí ve středu Čech, budu souhlasit s těmi, kdo říkají: Ano, bylo to na zbraslavském kopci. Možná, že to bylo někde jinde, nicméně hroby a vykopávky o tom svědčí. Víme také, že se křesťanské vlivy dostaly na území Čech a Moravy ještě před cyrilometoděj-

skou misíí. Na Moravu skoro o generaci dříve, protože v roce 831 byli pokřtěni moravští vladykové v Pasově a roku 845 to byli čeští Lechové, kteří byli pokřtěni v Řezně. Překlad modlitby Otčenáše, jak dokazují filologové a historikové, je precyriometodějský. Právě prosba *Chléb náš vezdejší dej nám dnes* o tom svědčí. Rozhodujícím momentem pro českou kotlinu byl ovšem křest knížete Bořivoje, který měl pro nás podobný význam, jaký měl Měškův křest v roce 996 pro Polsko. Z toho lze soudit, že vědomí rozhodujícího momentu v našich dějinách není. Co však hraje roli, je křižovatka na základě cyrilometodějské misie, kdy se setkává křesťanský Západ s křesťanským Východem. Politika Přemyslovců, politika kolonizace, vytvořila z tohoto regionu prostředí tří kultur: české, německé a židovské. Židovská kultura byla bilingvní, nepočítáme-li jazyky jidiš a hebrejštinu, ale víme, že procházela celými dějinami a hrála svou důležitou roli. Přemyslovští králové se stali garanty pospolitosti těchto tří národů – jak Přemysl Otakar II., tak Otec vlasti Karel IV. hájili židovské etnikum, ale poskytovali také potřebný prostor německým kolonistům. Protože nejsem nacionalista, „nemám problém“ přijímat názory *Dalimilovy kroniky*. Bezesporu můžeme říci, že nejslavnějším obdobím pro naši historii z hlediska evropského prostoru byla doba vlády Otce vlasti Karla IV. Je to dáno tím, že se Praha stala centrem Římské říše německého národa, což pak vyvolalo debaty mezi historiky, zda byla Karlova univerzita česká, nebo německá – ona byla ale univerzitou latinskou! A pro románské národy všechno, co bylo za Alpami, byla Germánie. Takže různá pojetí národní entity v době romantismu a středověku se rozcházela. Pro naše dějiny sehrála důležitou roli doba vlády Rudolfa II., jež byla také dobou Majestátu za náboženskou svobodu z roku 1609 a obdobím náboženské-

ho napětí. Náš prostor měl totiž v sobě od počátku našich dějin velmi tragické zlomy. Často to byl zápas uvnitř země (Boleslav, Václav) v rámci přemyslovské dynastie samé. I v době Rudolfa II. propukly konfesní zápasy, podobně jako v době Karla IV. (v období vlády Lucemburků) přišlo husitství – a v husitství opravdu nemohu vidět vrcholný moment našich dějin, protože husitství je velmi problematické období velkých zlomů. Nelze je označit za období, kdy se nic nepodařilo, ale uvedlo českou zemi do značné izolace. Nebylo to období vyzářování z našeho prostoru. Tyto zlomy se pak objevují v našich dějinách znovu – po únoru 1948 ve velmi tragické podobě.

JŠ: Karel Skalický píše ve své známé eseji o filozofii českých dějin, že existují tři tradice, na něž by se nemělo zapomínat, a to cyrilometodějská, svatováclavská a husitsko-bratrská. Bez nich podle tohoto autora nelze o smyslu českých dějin uvažovat.

Nechci prof. Skalickému oponovat, protože je vzdělanější než já, ale tradici cyrilometodějskou a svatováclavskou vidím jako dvě tradice, které mají něco společného, a tím je prvek mariánské úcty. Od počátku dějin můžeme debatovat o legendách a odmítat je, ale současná historie na rozdíl od biblistiky zcela popírá historii orální, která i v biblických dějinách hraje podstatnou roli. U řady biblických postav známe mnohé detaily, ale některé vystupují jako špička ledovce. Je známo třeba jen jméno a víme, že se kolem takové postavy točí celá historická období izraelského národa. Bez takových postav bychom museli popřít dějiny. Podobně tomu je i v historii naší země. Proto se domnívám, že například Palladium země české jako křestní dar svatého Metoděje svatě Ludmile je vlastně to, co spojuje dvě

OBSAH

Předmluva	7
I. Tradice a kontinuita	9
II. Mezi světovými válkami	33
III. Druhá světová válka a nástup totalitarismu	55
IV. Osmáctyřicátý	71
V. Léta padesátá a šedesátá	87
VI. Osmášedesátý	107
VII. Normalizace	117
VIII. Rok 1989	143
IX. Biskupem v Hradci Králové	157
X. Nástupcem svatého Vojtěcha	165

Tomasz Dostatni, Jaroslav Šubrt

Dominik Duka

TRADICE, KTERÁ JE VÝZVOU

Odpovědný redaktor Zdeněk Jančařík

Technická redaktorka Kateřina Tvrďá

Sazba Jana Mrázková

Příprava e-knihy Jan Hampl

Obálka a vazba Kateřina Tvrďá

Foto na obálce Jan Zátorský

Vydalo nakladatelství Portál, s. r. o.,

185 stran + 24 stran barevné přílohy.

Knihy Portálu si můžete objednat na adrese:

Portál, s. r. o.

Klapkova 2, 182 00 Praha 8

tel.: 283 028 202, 283 028 203

fax: 283 028 208

na internetu: obchod@portal.cz, www.portal.cz

kontakt na redakci: redakce@portal.cz

